

**«ГОЛОВНА СПРАВА ЖИТТЯ»
(З ЛИСТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДИПЛОМАТІВ
ЄВГЕНА ДЕСЛАВА І МИХАЙЛА ЄРЕМІЙВА)**

Важливі джерела до історії української дипломатії, зокрема доби визвольних змагань 1917–1921 рр., зберігають зарубіжні архіви. Це зумовлено насамперед тим, що значна частина представників дипломатичних представництв УНР та Української держави, виїхавши на місце служби, не змогла повернутися в Україну. Деякі з них залишилися в Європі, інші наперекір труднощам, перепонам, переслідуванням, безгрошів'ю, особистим негараздам, долали океан, щоб опинитися в Північній Америці чи Австралії і там почати нове життя. У багатьох чи не найважливішою

частиною багажу були документи, вивезені з України і накопичені під час дипломатичної служби. З часом вони поповнилися матеріалами, які відтворювали емігрантські будні українських, уже колишніх, дипломатів (почасти — непрості стосунки між земляками, брак коштів на життя), фіксували їх проекти щодо збереження та розбудови української ідеї далеко за межами рідної землі, містили мрії про повернення до батьківських домівок. Приватні збірки перетворювалися на цінні архівні колекції, які потребували упорядкування і належних умов зберігання. А почасти — шляхом часткового продажу — ставали єдиним джерелом отримання засобів для існування.

Унікальний за складом і змістом архів зібрав зокрема український громадський і політичний діяч, журналіст, дипломат Михайло Михайлович Єреміїв (Єремієв). Він був учасником і свідком визначних подій в українській історії, тому як науковець усвідомлював джерельне значення своєї колекції, а як представник Центральної Ради і першої когорти українських дипломатів, прагнув, за його словами, залишити пам'ять про час, коли «купці провідників» «вдалося бігом пропам'ятного 1917 року збудити Україну та збити з інертної, несвідомої та недовірочної маси — одноцільну націю, існування якої воленс ноленс мусила признати Європа»¹.

Михайло Єреміїв походив із козацької старшини. «Наш предок був за часи Мазепи Сотником, що була третя посада після Гетьмана»², — писав він на схилі життя онуці, посилаючись на «Малоросійський гербовник» В.К. Лукомського та В.Л.Модзалевського³. Девіз, відтворений на гербі роду: «Право, істина і честь»⁴, багато в чому визначив життєві позиції його представників. Дід майбутнього дипломата обіймав посаду директора Канцелярії Київського, Волинського і Подільського генерал-губернатора. За родинними переказами, він мав перспективи «стати губернатором», але під час арешту Тараса Шевченка як свідомий українець сховав важливі документи і тим самим врятував Кобзаря від смерті, а сам змушений був залишити посаду. Документальних свідчень про цю подію не збереглося, бо врятовані «важні папери» згоріли 1875 року в маєтку Єреміївих під час пожежі в Юрові на Київщині. Крім Юрова, дід М. Єремієва мав у своєму володінні селища: Красна Слобода, Вужі, Тростянка. Згідно з його листом онуці, Михайло Єреміїв народився в Юрові 7 лютого 1889 року. За метричними даними, його місцем народження є с. Новоселиця Новоград-Волинського повіту, де батько працював суддею⁵. Невдовзі він переїхав з батьками до с. Тростянка, де родина мешкала до 1919 р.⁶ З Тростянкою пов'язана інша родинна легенда про ніби двоюрідну сестру Михайла Єремієва Катерину Десницьку — «волинську Роксолану», дружину тайського фельдмаршала, сина короля Таїланду Рами V Чулалонгкорна (1883–1920), і доньки судді Івана Десницького та Марії Верді (Десницької). Михайло Єреміїв згадував про те, що діти Десницьких (двоє спільних та по четверо від попередніх шлюбів подружжя) після передчасної смерті батька 1888 р. «мали дядька Михайла Єремієва, власни-

ка великих дібр на Київському Поліссі і відбували в його посілости Тростянка всі свої вакації, які в той час тривали майже півроку»⁷. Його допис про «Катю — королеву Сіаму» було опубліковано 1972 року в американському альманасі Українського народного союзу. Однак, як зазначав із сумом автор: «Російські пропагандисти широко використали історію Каті I, хоча вона є зовсім банальною, бо не тільки Романови, але й Габсбурги і Гогенцоллерни мали часто-густо морганатичних жінок, а з українських сінеастів ніхто не подумав скористати з фантастичної історії маленької киянки, яка варта героїнь Тисяча й однієї ночі. Даремне автор цих рядків старався при кожній нагоді їх зацікавити, на це не було найменшого відгуку»⁸.

Освіту Михайло Єремійв здобував у київських навчальних закладах: у Другій та Восьмій (В.І. Петра) гімназіях, Університеті св. Володимира та Політехнічному інституті. Під час навчання в інституті очолював українську студентську громаду і відбув перше «політичне» покарання за переконання — 6 тижнів у Лук'янівській в'язниці за співпрацю в студентському оргкомітеті зі святкування 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Юнацька активність стала для нього сходиною до великої політики. Як представника студентських організацій Києва його було обрано на Всеукраїнському національному конгресі 1917 р. членом Української Центральної Ради. М. Єремійв увійшов до складу ЦК УСДРП і репрезентував партію в Малій раді, обіймав посаду секретаря УЦР (6 листопада 1917 р. — 23 березня 1918 р.), редагував «Вісти з Української Центральної Ради». За доби Директорії УНР він долучився до творення української дипломатичної служби: працював секретарем Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Італії (1919–1920 рр.), редагував її друковане видання «La Voce del Ucraina». Після завершення діяльності місії 1921 р. переїхав до Відня, потім — до Праги, викладав в Українській господарській академії в Подєбрадах (1924–1927 рр.), заснував і очолив Український центральний спортивний союз. Від 1928 р. (з деякими перервами) до смерті 16 вересня 1975 року мешкав у Женеві. 1928 р. очолив інформаційне агентство «Ofinor»⁹ і до 1944 р. продовжував видавати його бюлетені¹⁰.

В еміграції взаємини із земляками склалися у Михайла Єремійва непросто: архієпископ Євген Бачинський¹¹ звинувачував його в присвоєнні книжок з його книгозбірні, «націоналісти приговорили його до страчення», серйозну образу мав на нього

Євген Онацький¹²... Михайло Єреміїв болісно переживав такі ситуації, робив помилки й сам, ображався, але при нагоді намагався долучатися до українських проєктів, постійно поповнював колекцію документів. Найважливішою частиною свого архіву він вважав листування з українськими і прометеевськими¹³ діячами (понад 500 листів), колекцію «дипломатичних документів», збірку еміграційних видань, фотоархів. Іноді вчений шукав можливості продати архів. Так, у квітні 1965 р. із питанням продажу архіву він звернувся до Єжена Деслава, який в середині 1950-х років уже купував у нього книги. Про цей факт той розповідав у листі до архієпископа Євгена Бачинського: «... я дуже радий, що купив у нього (М. Єремієва — *I.M.*) найкращі книжки його бібліотеки і врятував їх від продажу до американських бібліотек і музеїв, де вони будуть страченими для України»¹⁴. Однак майже десятиліття по тому Деслав відповів інакше: «Гадаю що пропозиція американців купівлі за 2 000 доларів походить від не дуже поважних людей. Після шахрайства, яке зчинили “докторанти науковці”, які продали американцям за величезну суму якісь мізерні архіви куплені за ніщо в Європі як “славний архів Драгоманова”, американці й чути не хочуть про українські архіви. Під великим секретом сповіщаю Вам що купують бібліотеки американських університетів: мемуари політичних діячів Східної Європи. Платять негайно, коли беруть, що вигідніше ніж чекати на друк а потім на бенефіс з продажу книжок. Ясно що Ви як секретар Центральної Ради, маєте багато шансів зацікавити американців своїми спогадами. Наколи Ви зберете все Вами написане то гадаю, що буде чималий пакунок. Дещо допомогти може зможуть Вам в справі приміщення культурні аташе посольства США, але головню треба писати англійською мовою до бібліотек (всіх) університетів США. Подумайте над цією справою і виробляйте Ваш план акції. На жаль в справі продажу Вашого архіву нічого не можу Вам порадити. В одному Парижі є якихось шість архівів на продаж за зовсім дрібні суми»¹⁵.

Розуміючи, що історична цінність збірки значно збільшиться за умови її упорядкування, Михайло Єреміїв пробував це робити самотужки з огляду на те, що він знав усіх кореспондентів особисто і міг дати їм «цінні характеристики». Однак обсяги роботи не давали йому підстав для надії на її завершення. Для впорядкування свого архіву він пробував залучати добровільних помічників. Але один (сімнадцятирічний «хлопець-ка-

надієць»), взявши оплату 150 доларів, викрав цінні книжки, старовинні гравюри й усі марки (про що неодноразово писав Михайло Єреміїв Василю Авраменку)¹⁶, іншому не знайшлося місця в домі для роботи. В родині бракувало розуміння важливості архіву. Відтак Михайло Єреміїв вирішив продати архів за 25 000 шв. франків для того, щоб мати кошти на його упорядкування, а решту грошей залишити за заповітом інституції, яка придбає його архів. Разом із архівом він хотів передати такий установі і рукописи своїх невиданих літературних та історичних творів.

На початку 1980-х рр. його унікальна колекція знайшла місце в Національному архіві Канади (тепер — Бібліотека і архів Канади)¹⁷. Доступ до інформації, що міститься в документах колекції, регулюється особами, котрі передали документи на зберігання. Для користування інформацією, що міститься в них, необхідне отримання спеціального дозволу від представників родини Михайла Єреміїва.

У складі фонду Михайла Єреміїва — особисті та родинні документи (в тому числі й відомості генеалогічного характеру), дипломатичні документи, приватне та офіційне листування, фото, газетні вирізки тощо. Широко представлено в зібранні документи про українську дипломатію доби УНР (Надзвичайні дипломатичні місії УНР в Парижі, Римі, Швейцарії), Товариство Симона Петлюри (листування, інформація про процес над Самуїлом Шварцбардом, нотатки, вирізки з газет), родину Андрія Чехівського та ін. Важливу частину збірки, на цінності якої наголошував її власник, складає листування з українськими громадсько-політичними діячами та дипломатами: Дмитром Андрієвським, Євгеном Бачинським, Олександром Шульгиним, Євгеном Деславом, Дмитром Дорошенком, Світозаром Драгомановим, Никифором Григорієвим, Андрієм Макаренком, Борисом Мартосом, Євгеном Онацьким, В'ячеславом Прокоповичем, Романом Смаль-Стоцьким, Миколою Троцьким, Миколою Васильком, Андрієм Жуком та ін. При цьому збереглися й копії листів М. Єреміїва до різних адресатів та листування сторонніх осіб.

Особливий інтерес з точки зору історії української дипломатії та формування її джерельної бази має листування Михайла Єреміїва з Єженом Деславом (Євгеном Антоновичем Слабченком, 8 грудня 1899 р. — 10 вересня 1966 р.) — режисером і опера-

тором, який мав досвід дипломатичної роботи у буремні 1919–1921 рр. Як вірно зазначив відомий український історик і археограф о. Юрій Мицик, «поки що жоден з листів Деслава з архіву Єремієва не був уведений до наукового обігу»¹⁸.

Євген Слабченко працював дипломатичним кур'єром у МЗС УНР, брав участь у роботі української делегації на Паризькій мирній конференції. Побувавши наприкінці 1940-х років у Канаді вже як Єжен Деслав і познайомившись з діяльністю створеного 1944 р. Осередку української культури і освіти у Вінніпезі, його архівом, бібліотекою і музеєм, митець зацікавився проблемою збереження архівів і бібліотек у сенсі локалізації колективної пам'яті українців поза межами України та репрезентації української ідеї. Про отримання матеріальної вигоди від такої роботи також ішлося. Єжен Деслав почав збирати українські книжки та документи, широко рекламував свою діяльність у цій сфері й залучав до неї знаних співвітчизників, купував бібліотечно-архівні колекції українських діячів або шукав дарувальників. Активна пошукова робота Єжена Деслава в європейських країнах (Франції, Італії, Швейцарії та ін.) та країнах Північної Америки реалізовувалася в конкретних втілених і невтільених проектах: започаткування 1954 р. «Збірки україніки» («Світової збірки україніки», «Міжнародної бібліотеки українознавства»), створення Українського кіноархіву, Архіву української еміграції (з перспективою перетворення його на Східноєвропейський архів), Українського дипломатичного інституту, підготовці «Українського світового путівника» та «справи життя» — «Дипломатичної історії України». Іноді ці плани здавалися землякам занадто гіперболізованими (Є. Бачинський навіть називав їх «хлестаковиною»¹⁹). Проте на початку 1960-х рр. збірку україніки йому вдалося розташувати в Німці за адресою Avenue Mont-Rabeau, 20. До її складу входили підрозділи (частини): загальний літературний відділ, українська дипломатична бібліотека; архів українських письменників, митців, науковців та чужинців — «співпрацьовників Української Справи», приватні архіви українських діячів, депоновані в збірці. Євген Деслав систематично звертався до українців, «які бажають щоби їх книжки не загинули безслідно на чужині», з проханням надсилати йому свої документи і книги, передавати зібрання та книгозбірні; шукав однодумців. Одним із діячів, у кого шукав невтомний збирач підтримки, був Михайло Єреміїв.

Нижче подано добірку листів з фонду Михайла Єремієва в Бібліотеці і архівах Канади (1999-00401-9, Anniversaries, ND 1924-74, Вох 1). Листи Єжена Деслава написані переважно від руки, почасти – надруковані з рукописними приписками (іноді на бланках або картках), Михайла Єреміїва — надруковані на друкарській машинці з власноручним підписом автора або стислими рукописними заувагами. Підписи в листах Єжена Деслава і звернення до нього Михайла Єреміїва містять поєднання справжнього імені та прізвища-псевдоніма — Євген Деслав. Пропущені фрагменти в деяких листах позначено знаком: [...]. Орфографічні, стилістичні та пунктуаційні особливості тексту збережено. Листи друкуються вперше.

Автор висловлює щире вдячність за допомогу в опрацюванні архіву Михайла Єреміїва відомому канадському архівісту п. МIRONУ Момрику.

№ 1

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву

Ніцца, 17 лютого 1964 р.

Дорогий Пане Михайло,

На початку січня я вирішив поїхати з дружиною над Ніццу в гори щоби працювати без перерви. Вчора ми вернули, я працюючи спокійно скінчив працю над якою я сижу ось вже кілька років: «Дипломатична історія України». Тепер розпочинаю справу видання. Буду Вас просити повідомити мене чи є в Женеві друкарня що може друкувати українською мовою і на яких умовах. Чи маєте Ви відомості про видавничу українську діяльність яку готують в Цюриху? Одна книжка поезій як Ви певно знаєте вже вийшла, помічена вона Цюрихом.

Болюче мені бачити як Ви розмінюєтесь і видаєте дрібнички, на яких нічого не заробляєте. Пане Михайло, робимо велике видавництво! Ви ж теж маєте великі і цінні твори готові до друку. Ваша Дружина завжди хотіла їх видати.

Що до «легалізації» моєї бібліотеки і архівів то у Франції це неможливо. Я не бачу в цьому жадної користи для мене. Легалізація коштує якихось 200 000 000 старих франків, і «легалізовану» бібліотеку я не зможу нікуди без спеціального дозволу Національної бібліотеки вивезти. Що до субсидій, то це дурниці! [...]

Щиро Вас вітаю, привіт від Дружини Євген Деслав.
Eugen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 2

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву

Ніцца, 16 березня 1964

Дорогий Пане Михайло,

Дякую Вам за приємний для мене лист. Я радий що Ви вважаєте мою працю «Дипломатичну Історію України» дуже цінною. Це мене бадьорить, дає мені сприт і бажання уліпшувати і уліпшувати якість цією великої (і не легкої) праці.

Я маю на увазі всю Дипломатичну Історію України. Я скінчив дипломатичну історію від Міжнародного Конгресу в Луцку в січні 1429 року до 1914 року (початку першої світової війни). 35 статей скінчив, 15 статей доповнюю. Моя праця ділиться на дві частини: дипломатичні ноти, трактати, конвенції — перша частина і статті-студії української дипломатичної історії — друга частина. Матерьяли до другого тому маю вже розподілені, велику уваги звичайна надаю я нашій модерній дипломатії (до якої ми обидва належали).

Я хочу Вам пропанувати взяти на себе дирекцію видавництва, гадаю, що найкраще було би мати осідок дипломатичного видавництва в Женеві. Мені здається що найкращим способом зреалізувати видавничу працю була би висока передплата і видання частинами щоби це мало як найбільший розголос. Видавництво як мені радять з Нью Йорка треба назвати Українським Дипломатичним Інститутом, тоді наша праця була би нарівні з Академією і науковим Т-ством. Це мої ідеї, подаю їх Вам на обговорення.

Що до видавничої роботи в Цюриху, то пишу Вам те що мені казали: за цією роботою стоїть Скоропадська²⁰ яка вже певний час мешкає в Швейцарії (разом з усією родиною) в Цюриху, вона субсидує маляра Кураха²¹ та вистави наших малярів в Швейцарії. Звичайно всі ці галічмени мовчать щоби боронь Боже якийсь східняк не скористався цим!

Другою людиною яка могла би бути нам корисною це великий кіно артист американець українського походження Джек Пеленс (Палагнюк)²². Він купив у Льозанні велику віллу і гадаю що тепер в ній мешкає я його особисто не знаю. Гадаю що його адресу дістанете через Америкен Експрес в Льозані або в Женеві.

Кінчаю мого листа завтра у нас починаються страйки.

Щиро Ваш Євген Деслав

Eugen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 3

Євген Деслав – Михайлу Єремієву

Ніцца, 22 червня 1964 р.

Дорогий Пане Михайло,

Моя дружина й я щиро Вам дякуємо за картку повідомлення Вашого шлюбу і бажаємо Вам усього найкращого. Щастя Вам Боже!

Два тижні тому дістав я телеграму з Нью Йорку від мого великого приятеля Миколи Понеділка²³ який в імені ньюйоркських українців просить мене зробити усе потрібне аби зберегти мою Бібліотеку й обіцяє мені поміч української еміграції в Америці для цього. Я не зрозумів чому мені надіслали цю телеграму. Сьогодні дістав Новий Шлях²⁴ з вирізкою про велике нещастя яке сталося в Бібліотеці Академії Наук в Києві – все згоріло. В наслідок цього моя бібліотека набірає як найбільшої ваги.

Пропаную Вам таке: розпочати разом зі мною негайно акцію за створення великої центральної Української бібліотеки в Женеві з метою охоронити те цінне що маємо закордоном. Можемо рахувати з поміччю з Америки. В цій справі Ви маєте компетенцію, і я прошу Вас пишіть мені Вашу думку про це, — але почати треба негайно бо інакше

Оті всі галічмони створять щось нікчемне.

Я цілий час працюю для Дипломатичної Історії України. Тут тепер мешкає нащадок гетьмана Брюховецького²⁵ який передав мені свої дипломатичні матерьяли, дуже цікаві для ДІУ. Я закінчую їх опрацювання. Не знаю чи Ви знаєте що в 1905 році були видані три томи Костомарова²⁶ (без московської цензури) зовсім інакші ніж його попередні видання. Головно Мазепа і мазепинці... Я мав з цим велику працю бо мусів доповнювати мій матерьял для ДІУ.

За книжочки які Ви маєте буду Вам вдячний.

Я послав мою статтю і 21 фото Космопресс — ось вже 10 день але відповіді щей досі не маю. Не розумію чому вони проволікають цю справу.

Чекаю Ваш плян що до Бібліотеки в Женеві.

Вітаю Вашу дружину й Вас

Євген Деслав.

20 bis avenue Durante Nice France

№ 4

Євген Деслав – Михайлу Єреміїву

Ніцца, 23 вересня 1964 р.

Дорогий Пане Михайло,

Радий що разом з цим листом можу Вам надіслати зміст моєї праці: ДИПЛОМАТИЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Має вона 86 розділів-статей, є це документи, трактати, дипломатичні акти здебільшого не знані для українського суспільства. Є це наслідок 10 років розшуків, перевірення й оброблення, є це головна праця мого життя, — радий що можу її так назвати.

В передмові до ДІУ я назвав її «гарною історією», присвячую її українській молоді яка переконається студіюючи її що Україна завжди вважала себе незалежною. ДІУ має 86 розділів-статей, щоб видати її потрібний Комітет видання і 86 спонсорів з Канади і ЗДА. Я зробив величезне зусилля щоби її написати, хай тепер українське суспільство зробить зусилля, щоби її видати.

Буду Вам вдячний наколи напишете про ДІУ статті до Ваших часописів, я звертаюсь з цим проханням до всіх моїх знайомих Українських Журналістів.

Чи не хотіли би очолити Європейський Комітет Видання ДІУ? Недавно був у мене Павло Лубенець, з яким я разом був у Києві в Студентському Куріні, він потім був у Вас в Центральній Раді телефоністом і добре Вас знає. Я казав йому що Ви є великим прихильником Дипломатичної Історії України, Лубенця це дуже врадувало, просив він мене передати Вам його привіт і побажання працювати з нами як це буде можливе.

Тепер про наші справи:

Справа Бібліотеки. Я ж Вам вже писав що Словянська бібліотека мене не цікавить. Що торкається Української Бібліотеки в Женеві, то для такої бібліотеки треб перед усім знайти гроші. Отже коли знайдете гроші будемо говорити про це. У мене знов був представник від УНЕСКО, пропановує мені за мою Збірку Україніки 150 000 шв. франків. Я порядкую теж мій український архив, ним цікавляться в ЗДА.

Справа польських книжечок. В якому стані є ця справа? Я охоче би їх виміняв.

Справа книжечки Радзивила про окупацію Тарнопольщини. Колись ви обіцяли позичити цю книжку але ніколи її мені не прислали. Коли це можливо пошліть її мені на пару тижнів.

Я дістав від французької адміністрації мою пенсію і справа мого перенесення до Швейцарії відпадає. Але тепер мене цікавить мати осідок у Франції коло Женеви: в Аннемасі або в Тононі. Я передбачаю великі події на Україні і хотів би бути ближче до Женеви. Що Ви думаєте про цей мій осідок недалеко від Женеви?

Моя дружина і я вітаємо Вас обох.

Щиро Ваш Євген Деслав.

№ 5

Михайло Єреміїв – Євгену Деславу

Женева, 29 вересня 1964 р.

Дорогий Пане Євгене,

Повернувшись до Женеви дістав Вашого листа. Був відсутній 3 тижні, а тепер поспішаю Вам відповісти.

Ви маєте дійсно рацію хвалитися Вашою працею, бо вона виглядає дуже імпозантно і я можу Вас дуже щиро привітати з закінченням. Але, прочитавши зміст, вважаю, як вже писав Вам і раніше, що титул: Дипломатична Історія України — не є цілком відповідним. Є пропуски, як наприклад Ви не згадуєте про декларації українців на революційному австрійському парламенті в Кромежіж, про промови Карно в Корлежислятів (1868), промови Гаярд Бансея у франц[узькому] Парляменті (1918), про боротьбу Садика-Паши під Севастополем, про акцію турецького княжича (ім'я пригадаю) на Запоріжжі, а також про Переяславський та Берестейський трактати, які варто представити в правдивому вигляді. Тим часом ці факти прийшли мені до голови, але з певністю є їх значно більше. Отже, коли б Ви обмежилися титулом: Причинки, або матерьяли до дипломатичної історії України, то мали б вільну руку, ще багато дописувати, а також уникли б зайвої критики наших вчених дурників. Майте на увазі, що я Вам нічого не раджу, а тільки звертаю Вашу увагу.

Так само мені здається, що гравюри, про які Ви згадуєте (можу Вам ще дати: Знайомство Кароля XII з Мазепою), чи Палац Кочубея в Ніці, до дипломатії не належать. Що до Пікте де Рошмон²⁷, я маю автентичні, рукописні документи про його акцію на Херсонщині, а також міг би зробити відпис оповідання Гасмана про Полтавський бій, хоча ці документи до дипломатичної історії не належать.

Я дуже добре знаю Лубенця і завше з ним стикаюся коли буваю в Парижі. Дуже симпатична і віддана справі людина, але я не знав, що він був у студентському Курені.

Те що Ви пишете про бібліотеку, приймаю до відому і буду діяти відповідно. Шкода буде, як продасть Юнеско, бо це страшне дрантя і можуть передати до Російського Архіву.

Зараз заходжуся порядкувати мою бібліотеку і, як тільки знайду Радзивіла — вишлю. На жаль маю знову навал праці. До 25 жовтня мушу виготовити поважну розвідку про Ц[ентральну] Раду, загальний нарис Історії України для голандського часопису, розвідку про укр.пісню за кордоном і два ілюстрованих артикули для Космопресу. До того ще на вакаціях уломив собі пальця і не можу писати швидко.

Що до Вашого п'є а тер²⁸ під Женевою, то я маю близьких знайомих в Анемасі і в Сан Жюльєн. Як що вирішите, то зможу Вам допомогти. В цих містах можете мати карт фронтальєр і їздити до Женеви на трамі.

Що до Ваших дублів, то я можу зацікавити тутешні бібліотеки, але трохи згодом.

Тим часом щиро Вас здоровлю з Дружиною і прошу не забувати.

Ваш Мих[айло] Єремієв.

№ 6

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву

Ніцца, 7 жовтня 1964 р.

Дорогий Пане Михайло,

Дякую Вам за листа від 29 вересня. Можу Вам сповістити добру для ДІУ вістку: заклались два Комітети Видання, перший в Шікаго і другий в Австралії. Зміст ДІУ вже надрукований в канадійській пресі, що дня дістаю листи з яких незнані мені особи вітають ДІУ. Шікагський Комітет пише: Ми не можемо надивуватись, що Бог дав нам такого автора, тобто Вас і що ми маємо можливість тепер видати таку працю.

Повстає тепер справа де ми будемо видавати, я хотів би щоб це було в Швайцарії. Буду Вас просити розвідайтесь чи та це друкарня про яку Ви мені вже казали має український шрифт і які бере ціни. В Парижі мені зробили обчислення що видання коштувало би 1000 амер[иканських] доларів — 2 000 примірників. Подаю Вам до Вашого відома, що Австралійський Комітет

вважає що необхідно видати ДІУ французькою мовою, отже це звичайно зробимо в Швейцарії. Я вже розпочав велику акцію в українській пресі в Америці, подайте зі свого боку замітки про ДІУ до Канадійського Фармера²⁹.

Ви пишете мені що мусите відгризатись на атаки старих дурнів, я вважаю що не варто на це тратити сили, ці старі «діячі» наробили вже стільки обвинувачень що ніхто на їхні закиди не звертає уваги і не бере їх поважно, роблять вони це щоби про них балакали і не забували. На все це не варто тратити часу. Щоби не казали і не писали проти Вас, Ваші приятелі не змінять думку про Вас. Цим літом був у мене проїздом на Грецію син Феденка³⁰ з дружиною. Тільки я згадав про Женеvu він запитав мене чи я бачу Вас? Не тільки бачу але й мешкаю у п. Єрмієва. А знаєте що у нього трапилось з Мазепою³¹? Знаю і не надаю всьому цьому найменшої уваги. А чи знаєте про його контакти з поляками? Знаю, і не вважаю що це можна закидати, Петлюра теж був в контакті. Я посуджую людей по-тому як вони зі мною поводяться, п. Єрмієв був завжди зі мною коректним і я не потрібую порад як з ним поводитись! Можна сказати що цим я йому затулив рота. Мій великий приятель з Австралії п. Білінський мені писав: тримайте зв'язок з Єрмієвим є це великий патріот! Буду радий наколи ці незлі тихі слова трохи заспокоять Вас!

Ну а тепер про наші справи. Як що маєте промову (текст) Карно³² в Кор Лежіслатів, пошліть будте ласкаві. Також мене цікавлять документи про акцію Пікте де Рошемон на Херсонщині. Всюду я визначаю в передмові і в тексті ті матерьяли які Ви мені позичаєте для ДІУ. Не забудьте про книжечку Радзивила про окупацію Тарнопольщини. А пригадав теж про польські брошури, чи Ви їх вже продали?

Щиро Вас здоровлю Євген Деслав.

Моя Дружина вітає Вас обох.

Eugen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 7

Євген Деслав — Михайлу Єрміїву

Ніцца, 25 січня 1965 р.

Дорогий Пане Михайло,

Труднощі з помешканням, які Ви маєте, ще раз показали мені, як надзвичайно тяжко нам українцям працювати закордоном та ще й на еміграції.

Я хотів би щоби цей мій лист підбадьорив Вас і дав Вам необхідну енергію щоби боротись з усіма перешкодами. Ви певно знаєте українську приказку: на то й лихо щоб з ним битись!

Гадаю що справу з бібліотекою слід поки що відкласти. Одинока справа яка тепер знаходить підтримку серед еміграції в ЗДА і Канаді це видання українських та на українські теми книжок: я маю видавця українця віце директора двох банків на Флориді в ЗДА. Правда він мені поставив умови але такі що я можу їх сприйняти: одною з умов: в першому томі мусить бути розділ про дипломатичну роботу Симона Васильовича Петлюри отже я мушу трохи продовжити зміст першого тому.

Я вже Вам писав що в другому томі Дипломатичної Історії України буде розділ «Симон Петлюра в описах чужоземних спостерігачів — дипломатів і журналістів». Маю вже численні свідчення французькі та італійські. Бракує мені швейцарських, може у Вас є.

З Мадриду мені пишуть мої приятелі іспанці що в архиві Міністерства Закордонних справ Еспанії є листування гр. Тишкевича³³ з королем Альфонсом XIII в українських справах, чи знаєте Ви щось про це? Може маєте спогади Тишкевича? Пошліть мені на кілька днів.

№ 8

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву

Спогади колишніх українських дипломатів в «Дипломатичній історії України»³⁴

Українці у вільному світі мало знають українську дипломатичну історію як колишню так і модерну. Про українські дипломатичні місії навіть і знані українські історики пишуть небагато а часто і дуже невідповідно: українські дипломати начебто не знали іноземних мов, не мали до діспозиції для дипломатичної акції відповідної української літератури і взагалі не принесли великої користи для української справи закордоном.

Ця несправедлива критика викликана тим, що ці науковці самі нічого не знали про величезну і надзвичайно корисну роботу, яку зробила для справи незалежності України українська дипломатія 1917–1923 рр.

Готуючи до друку другий том «Д.І.У» Євген Деслав використовує безпосередні свідчення провідних українських дипломатів, їх спогади вже колись опубліковані та ті що ще ніде не друкувались.

Ось що писав 1928 року у Львові Дмитро Левицький³⁵, шеф української дипломатичної місії в Копенгагені, про тогочасні дипломатичні представництва України: «Якби не говорити, то за 1919 рік поширено в Європі знання і тим самим вагу української справи в Європі більше, як за цілі століття перед тим. Природно, що на це зложились сприятливі обставини, що головною причиною зацікавлення Україною була визвольна боротьба проти большевиків, але чимала заслуга дипломатичних місій лежить у тому, що вони зуміли причинитися до активізування того зацікавлення, вміли спопуляризувати українську справу, вміли спонукати між чужинцями навіть дуже впливових людей, які станули в обороні української справи і які досі є нашими національними приятелями та які зможуть може нам ще і в майбутньому віддати неоцінені прислуги...»

Ніцца, 14 вересня 1965 р.

Дорогий Пане Михайло,

Надсилаю Вам цю нотатку, щоби дати Вам охоту написати для ДІУ спогади про Дипломатичну Місію в Італії при Квіріналі.

Буду в Женеві 27 вересня десь по 12 годині і буду Вам телефонувати.

Справа видання Дипломатичної історії України в порядку, мені тепер треба сфотографувати і зробити кліше в Женеві, бо в Канаді це роблять дуже зле а видатки великі. Візму з собою кілька образків і дипломатичних грамот щоби з Вами зробити проби.

Буду з Вами говорити про створення в Женеві офісу Дипломатичної Документації головно для новостворених африканських держав та видання Українського Дипломатичного Вісника (спочатку на мультиплікаторі).

Бажаю Вам добре відпочити, щиро Євген Деслав³⁶.

Eugen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 9

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву
20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France
Дорогий пане Михайло,

Дякую Вам за фотографію Тишкевича. Велику приємність зробили Ви мені звісткою, що можете написати для ДІУ історію Місії в Римі та Ваші відвідини інших Місій в Європі з доручення Петлюри. Буду просити Вас зробити з цього матерьялу два розділи, в розділі відвідини підвести підсумок діяльності цих місій, висловити Вашу думку щодо окремих дипломатів, визначити їх якості й їх вади без огляду на які будь їхні реакції, — робимо це для історії, і мусимо зробити це так як воно було. Всі Ваші фота є цікаві, по можливості подайте дати, коли Ви їх зробили.

Мені пропонують з Вінніпегу зробити дві серії дипломатичних українських марок, одна — документів і другу видатних дипломатів, шість осіб для шости марок. Вибір осіб роблю я, — Ви перший кому пишу в цій справі, хочу з Вами порадитись. Що Ви думаєте про таку серію: Д. Дорошенко³⁷, О. Шульгин³⁸, М. Тишкевич, Є. Лукасевич³⁹, М. Єремїєв, М. Троцький⁴⁰.

М. Троцький послав мені свій дипломатичний паспорт на якому є його дуже добре фото, — отже я можу репродукувати цілу сторінку дипломатичного паспорту з його фотографією. Вашої фотографії я не маю, і Ви мусити потурбуватись щоби я її мав. І дуже добру, щоб добре вийшла на марці. Подайте мені відповідь поворотною поштою.

Разом з цим листом надсилаю Вам часописі з Києва і Пекіну. Щиро Ваш Євген Деслав⁴¹.

№ 10

Михайло Єремїїв — Євгену Деславу
Женева, 25 березня 1966 р.

Дорогий Пане Євгене.

Посилаю Вам відповідь, як Ви просите, з поворотом пошти.

Посилаю іншу картку Тишкевича вже без дефектів, але, думаю, що можна зробити ще ліпше, бо збільшення завелике. Отже, зроблю і надішлю.

Майте на увазі, що Тишкевич був моїм кумом, бо записаний, як хрещений батько мого сина Михайла — тепер священика. Я мав з ним дуже велике листування, бо по смерті Петлюри всі про нього забули і я одинокий потішав його своїми листами. Маю всі його в моєму архіві. Я думаю ще його фото в моїй хаті з моїми та Токарежівськими.

Справа марок для мене неясна. Чи не краще видати картки, або альбом. Напишіть Ваші аргументи.

Посилаю Вам при цьому листу Голів Місій, які я пригадав. Думаю, що для першій серії не варто вставляти Троцького, який був тільки секретарем, а також Дорошенка, який послом не був. На їх місце краще додати Ліпинського і Штейнгеля⁴², які були дуже порядні люди. Цим покажете Вашу безсторонність, що вподобається гетьманцям. Але, зрештою, діло Ваше. Портрети їх у мене мусять бути. Дуже прошу написати мені про фільм, як я Вас просив в попередньому листі.

Щодо історії Моєї Місії, то як Ви хочете: науково історичний огляд, чи літературно-історичний?

Листа Голів Місій та Посольств

1. Німеччина Штейнгель, Порш, Смаль-Стоцький
2. Туреччина Суковкін, Лотоцький, Токаржевський
3. Болгарія Шульгин
4. Румунія Гасенко, Мацієвич
5. Австрія Ліпинський, Сидоренко
6. Венгрія Галаган
7. Польща Лівицький
8. Квірінал Антонович, Єремієв
9. Ватикан Тишкевич
10. Франція Сидоренко, Тишкевич
11. Чехослов. Славінський
12. Англія Марголін
13. Бельгія Яковлів
14. Швайцарія Лукасевич, Василько

№ 11

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву

УКРАЇНСЬКА АКЦІЯ В МІЖНАРОДНІЙ
ДИПЛОМАТИЧНІЙ СФЕРІ ВІД 1921 РОКУ АЖ ДО
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДОКЛАДНО ВІДЗНАЧИЛАСЯ В
ЖЕНЕВСЬКОМУ БЮЛЕТЕНІ «ОФІНОР», ДИРЕКТОРОМ
ЯКОГО БУВ ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДИПЛОМАТ
МИХАЙЛО ЄРЕМІЄВ. ОФІНОР ВИДАВАВСЯ МОВАМИ:
УКРАЇНСЬКОЮ І ФРАНЦУЗЬКОЮ Й МАВ ВЕЛИКЕ
ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ВСЕСВІТУ З
УКРАЇНСЬКИМИ ДИПЛОМАТИЧНО-ПОЛІТИЧНИМИ
СПРАВАМИ.

ДИПЛОМАТИЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Ніцца, 23 листопада [19]65 р.

ДОРОГИЙ ПАНЕ МИХАЙЛО,

Щоби відзначити як належить бути Вашу українську акцію між двома війнами для ВИСТАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТИЧНОЇ ІСТОРІЇ я зробив невелике пано з заголовків ОФІНОРА за всі роки і додав до пано оцей (нагорі) текст пояснення. Було б добре як би ми могли зробити розділ «ДИПЛОМАТИЧНА АКЦІЯ ОФІНОРА». Подумайте про це.

ВИСТАВУ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТИЧНОЇ ІСТОРІЇ влаштовують на Різдво у Вінніпегу старші пластуни цього міста, наколи б Ви мали якісь дипломатичні фота, позбірайте їх і пошліть мені. Під кожним фотом або документом буде зазначено що це належить Вам.

Моя Дружина і я щиро Вас та Вашу милу дружину вітаємо
Євген Деслав

20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 12

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву
20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

Ніцца, 17 січня 1966 р.

Маю листа з Канади, — перший том Дипломатичної історії України має вийти з друкарні в кінці січня теб-то рівночасно з Виставою, присвяченою Дипломатичній Історії.

Я закінчую опрацювання другого тому. На цьому тижні маю робити розділ «Дипломатичні стосунки між Україною й Італією». Для цього розділу я передусім потрібую Ваше добре фото. Я маю одне, але посилаю це Вам, я хотів би мати фото без капелюха. Пошукайте, — Ви певно маєте.

Маю для цього розділу теж головні ноти які вислала Місія до Італійського уряду, я коли перепису ці ноти, можу надіслати Вам один примірник щоби Ви доповнили, тебто додали до нот Ваш текст. Пишіть мені чи це можливо.

По похилій площині Євгена Онацького⁴³ мало чого варта, Онацький описує нудно свої розмови з іншими так само як і він нудними урядовцями Місії, наївність Онацького є безмежна. З книжки виходить що Ви були одинокою особою у Місії яка працювала. Нічого поганого про Вас він не пише, викреслив певно його видавець, щоб не мати комплікацій⁴⁴.

Ціми днями я був у Каннах у мого великого приятеля Середи, він готує Виставу своїх образів у Каннах, є це добрий

маляр. Мені прийшла думка, що в голі вілли Вашої пані можна було би влаштувати дуже добрі вистави різного жанру. Перебалакайте з Вашою Панею в цій справі, — такі вистави можуть бути цікавими і для Вас і для мене.

Отже чекаю Вашого листа в справі італійського розділу ДІУ. Як лише отримаю перший примірник ДІУ, негайно пришлю Вам щоби Ви написали до Вашого часопису в Канаді статтю про мою працю.

Моя дружина і я щиро Вас обох вітаємо⁴⁵.

№ 13

Євген Деслав — Михайлу Єреміїву

Ніцца, 31 січня 1966 р.

Дорогий Пане Михайло,

Дістав Вашу картку і негайно в розділі «Повноважні міністри і Шефи Дипломатичних Представництв України» поставив Ваше ім'я як Шефа Української Дипломатичної Місії в Римі.

Я волів би мати Ваше добре фото з епохи Місії в Римі, можливо Ви маєте якесь дипломатичне фото (без «Мухи»⁴⁶), може с Тишкевичем, фота якого я не можу знайти. Якщо у Вас є якісь матерьяли, ноти, статті підписані Вами та щось про Тишкевича, до якого я ставлюсь з найбільшою пошаною, посилайте мені.

Що думаєте Ви й Ваша Дружина про створення на Вашій віллі Виставочної Галереї, чи тяжко було б дістати дозвіл на відкриття, — малярів з Кань та Вансу, і з Парижа я Вам дістану.

Вже відібрав для продажу російські матерьяли, як я Вам вже писав я маю десь коло 80 статей про російське «проникновентіє» в Китай, Манджурію, Тибет, Туркестан, Памір, Якутію. Це унікальна колекція і її треба добре продати. Зараз це добрий момент для такого продажу. Чекаю Ваших добрих фот Євген Деслав.

Перший том Дипломатичної Історії України має вийти з друкарні у Вінніпегу на початку лютого, чи можна було би зробити у Вас представництво по продажу ДІУ на Європу? І на яку адресу?

20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

¹ Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Memoria (2), Box 1, File 6.

² Див. текст листа: «Кохана моя Ганнусенько. Для того, що Ти зацікавилася нашою генеалогією, подаю Тобі деякі відомості про нашу родину. По правді мовити, я не знаю багато, бо всі наші родинні документи згоріли в 1875 році при пожару нашої хати в Юрові, на Київщині. Коли я був малий, то це була доба демократизму і ніхто не цікавився геральдикой. Мій Батько, а твій Прадід Михайло Степанович, казав мені, що герб нашої родини є в Петербурзі в 3-й книжці шляхетних родин, але, що позаяк все згоріло коли він мав тільки 24 роки, він пам'ятає тільки, що там були дві козацькі шаблі. Він також сказав мені, що рід наш походить з Єреміївки, чи Вереміївки над Дніпром, де був колись замок для оборони Татар.

На початку XIX століття, зайшла якась родинна сварка і частина родини переїхала до Києва. Коли моя сестра Катя поступила в Київ до ліцею, то там були дві дівчини Єреміїви — Катя і Таня і мій Батько казав, що це наші родички з Вереміївки.

Спочатку київська частина родини жила в бідності, але мій Дід, а Твій Прадід був людиною дуже здібною і зробив велику адміністративну кар'єру. Він був Директор Канцелярії Генерал-Губернатора і мав бути Губернатором, але він був Українець і коли заарештували Шевченка, то він сховав самі важні папери і тим його спас, бо його могли повісити. Ці папери також згоріли в Юрові, але він їх декому показав. Про цю справу якимось довідалися і він мусів подати до демісії ще молодим. Він мав маєток Юрів і став купляти інші, бо тоді це було недорого. В Юрові було 1500 гект., де він сам жив, а до того він мав Красну Слободу — 800 г., Вужи — не знаю скільки і Тростянку, де було 5500 г., все ліс. Він продав Красну Слободу своєму кузену Михайлу Хижнякову, продав також Вужи, а, коли він помер, то один сусід Соколовський зробив шахрайство і відібрав його від моєї бабуні Тетяни Михайловни, яка була дочкою Михайла Хижнякова. Бабуня скоро померла, а мій Батько переїхав в Тростянку, де ми жили до самої революції. Мій Батько мав три сестри. Маруся, Ольга і Юльця. Щоб не ділити Тростянки, він їм купив маєток Борщів за 30 кіл. Від Тростянки, де вони жили аж до революції.

В Українському Гербовнику Модзалевського, який є в Бібліотеці Петлюри сказано, що наш предок був за часи Мазепи Сотником, що була третя посада після Гетьмана. Вся Україна була поділена на полки, а полки (департаменти) на сотні і сотник був як Префе. Як що Бог дасть віку, я вам про це напишу подрібніше// Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Jeremijew's Famili, ND 1942-71, Box 1, File 9.

³ Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийский гербовник с рисунками Егора Нарбута / Издание черниговского дворянства. — СПб.: Типография Сириус, 1914. — 322 с.

⁴ Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийский гербовник... — С. 51.

⁵ Див.: Державний архів м. Києва. — Ф. 16. — Оп. 1-л. — Спр. 1612. — Арк. 3.

⁶ Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Anniversaries, ND 1924-74, Box 1, File 23.

⁷ http://zustrich.quebec-ukraine.com/lib/katia_the_queen.html

⁸ http://zustrich.quebec-ukraine.com/lib/katia_the_queen.html

⁹ За іншими даними, Інформаційне агентство «Ofinor» створено 1927 р. у Римі (керівник — М.Єреміїв) з ініціативи польської військової розвідки спершу з метою пропаганди діяльності українського уряду в екзилі. 1928 р. офіс агентства перенесено в Париж, а 1936 р. — в Женеву з філіями в Римі, Парижі та Мадриді. Кореспонденти агентства діяли в різних містах світу. Див., зокрема: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Ofinor>

- ¹⁰ Див. зокрема: *Осташко Т.С.* Єремів Михайло Михайлович // *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е—Й / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2005. — С. 125.
- ¹¹ Бачинський Євген Васильович (1885–1978) — видатний церковний і громадсько-політичний діяч, журналіст, дипломат, архієпископ УАПЦ (С), редактор «Вісника СВУ» («La Revue Ukrainienne»), видавець і редактор церковного журналу «Еклезія». Тимчасовий консул УНР у Швейцарії (1918). Генеральний секретар «Українсько-Швейцарської Торгової Палати» (1919–1922). Засновник «українського Архіву Швейцарії» (1935). Директор допомогового комітету українського «Червоного Хреста» на чужині (1939), засновник Центрального комітету допомоги «Українського Червоного Хреста» в Женеві. 7 травня 1955 р. хіротонізований на єпископа УАПЦ (Соборноправної) для Західньо-Європейської єпархії УАПЦ з осідком у Швейцарії (парафія Ружмон).
- ¹² Онацький Євген Дометійович (1894–1979) — український громадський діяч, журналіст, науковець. Після закінчення Другої світової війни виїхав до Аргентини. В Буенос-Айресі заснував Спілку українських науковців, митців та літераторів, редагував тижневик «Наш клич», альманах «Відродження», щомісячник «Дзвін». Уклав «Українську малу енциклопедію». Від 1953 р. — Голова Української Центральної Репрезентації (українського координаційного центру) в Аргентині, а в 1960–1963 рр. очільник її Головної Ради. Див.: Лист Євгена Бачинського до Євгена Деслава // *Листування Євгена Деслава...* — С. 262–263.
- ¹³ Прометейівський рух — міжнародний рух в 1920–1930-х рр., основна ідея якого полягала в об'єднанні держав, здатних протидіяти імперським амбіціям СРСР і забезпечити рівновагу сил в Центральній і Східній Європі, національному визволенні поневолених народів. Формувався під егідою Польщі. Серед засновників був уряд УНР в екзилі. Члени: М. Ковальський, В. Прокопович, В. Сальський, Р. Смаль-Стоцький, І. Токаржевський-Карашевич, Л. Чикаленко, М. Шулицький, О. та Р. Шульгини та ін.
- ¹⁴ Див.: *Листування Євгена Деслава / упоряд., вступна стаття і коментарі о. Ю. Мицика.* — К., 2009. — С. 71. — (Серія «Джерела з історії української еміграції», Т. 4).
- ¹⁵ Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Anniversaries, ND 1924-74, Box 1, File 23.
- ¹⁶ Див.: Бібліотека і архів Канади, Vasile Avramenko fonds, R6747-0-8-E (MG31-D87), vol. 18.
- ¹⁷ Mychailo Jeremijew fonds, реєстраційний номер 1999-00401-9 (попередній — MG30-E287), крайні дати документів: 1912–1975 рр.
- ¹⁸ Вступ // *Листування Євгена Деслава...* — С. 13.
- ¹⁹ Лист Є. Бачинського до Є. Деслава // *Листування Євгена Деслава...* — С. 248.
- ²⁰ Йдеться про Єлисавету Павлівну Скоропадську (Кужим), доньку гетьмана Павла Скоропадського. Див. про неї зокрема: Гай-Нижник П. Марія та Лізавета Скоропадські: нариси до історії українського Гетьманського руху // *Київська старовина.* — 2006. — № 2. — С. 159–167.
- ²¹ Ймовірно, йдеться про українського художника-імпресіоніста, уродженця Львівщини Кураха Івана Степановича (1909–1968), який вивчав мистецтво у Варшаві, Римі та Мілані, з 1939 р. викладав у Академії Брера (Мілан). Помер 15 січня 1968 р. в Цюриху.
- ²² Волтер Джек Паланс (Jack Palance, Володимир Палагнюк, 1919 (1920) – 2006) — американський кіноактор українського походження, лауреат премії «Оскар» у номінації «найкращий

- актор другого плану» за роботи в фільмах «Міські піжони» (1991) та «Раптовий страх» (1952), кінопремій «Золотий глобус» і «Еммі». З родини українських емігрантів.
- ²³ Понеділок Микола Васильович (1922–1976) — український письменник-гуморист, перекладач. Випускник Одеського університету. З 1944 р. — у Німеччині (виступав у таборах українських біженців), з 1949 р. — у США.
- ²⁴ «Новий шлях» (англ. New Pathway) — український тижневик, орган Українського національного об'єднання (УНО).
- ²⁵ Йдеться про колишнього директора Мароканських залізниць Брюховецького, який мешкав у Перпіньяні, на півдні Франції.
- ²⁶ Див.: Костомаров Н.И. Собрание сочинений Н.И. Костомарова. Исторические монографии и исследования. — Кн. 7, т. 17: Последние годы Речи-Посполитой. Ч. 1 / Издание Общества для пособия нуждающимся литераторам и ученым («Литертурного фонда»). — СПб.: Типография М.М. Стасюлевича, 1905. — 720 с.
- ²⁷ Пікте де Рошемон Шарль (Pictet de Rochemont Charles, 1755–1824) — швейцарський політичний і військовий діяч, дипломат, аматор сільського господарства. Започаткував розведення вівців-мериносів на Одещині та Херсонщині, де купив 1809 р. землі за сприяння генерал-губернатора Новоросії та Бессарабії (1804–1815) герцога де Рішельє.
- ²⁸ Французький вислів, що в дослівному перекладі означає «мати тимчасове помешкання».
- ²⁹ «Канадійський фермер» — найстаріша українська газета в Канаді, тижневик, заснована 1903 р. у Вінніпезі.
- ³⁰ Феденко Панас Васильович (1893–1981) — політичний діяч, журналіст, історик, публіцист. З 1959 р. працював у Мюнхені в Інституті вивчення СРСР, досліджував еволюцію комуністичного режиму в СРСР.
- ³¹ Мазела Ісаак Прохорович (1884–1952) — український політичний і державний діяч. Із осені 1920 р. в еміграції: працював доцентом Української господарської академії в Подєбрадах, професором Українського технічно-господарського інституту. Належав до організаторів Української Національної Ради, першим головою її виконавчого органу (з червня 1948 р.). Співпрацював з журналом «Соціал-демократ». Автор праць: «Підстави нашого відродження» (Т. I–II, Авґсбург, 1946, 1949), «Україна в огні й бурі революції» (Прага, 1942)».
- ³² Карно Марі Франсуа Саді (Marie François Sadi Carnot, 1837–1894) — французький політичний діяч, Президент Франції (1887–1894).
- ³³ Тишкевич Михайло Станіславович (1857–1930) — граф, український громадсько-політичний діяч, дипломат, митець і меценат. Народився на Київщині. Закінчив Академію мистецтв у Петербурзі. Фінансував науково-просвітні організації у Львові та Києві. Під час Першої світової війни жив у Лозанні (Швейцарія). В 1919 р. — Посол УНР у Ватикані, голова української дипломатичної місії на Паризькій мирній конференції, керівник українських делегацій у Сан-Ремо і Спа. Від 1920 р. до кінця життя мешкав у Жиданові біля Познані (Польща).
- ³⁴ Лист починається з цього фрагмента — ймовірно, частини тексту розділу Дипломатичної історії України.
- ³⁵ Левицький Дмитро Павлович (1877–1942) — український громадсько-політичний діяч, правник, дипломат. Брав участь у підписанні попереднього договору про об'єднання УНР і ЗУНР (1 грудня 1918 р.). Голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Данії (1919–1920), керівник організації «Молода Галичина» (1921–1922). Повернувся до Львова 1923 р., редагував газету «Діло» (1923–1925). Один із засновників Українського національно-демокра-

тичного об'єднання, його перший голова (1925–1935). Упродовж 1936–1939 рр. очолював Український координаційний комітет у Львові. Репресований у вересні 1939 р.

³⁶ Дописано від руки: «В Женеві відвідаю Бібліотеку Об'єднаних Націй, — потребую документацію про Конференцію в Сан-Ремо, Спа і Генуї (по першій світовій війні)».

³⁷ Дорошенко Дмитро Іванович (1882–1951) — український громадсько-політичний діяч, історик, дипломат. З 1920 р. в еміграції, член Союзу хліборобів-державників. Мешкав у Празі, Відні, Берліні. Очолював Українську вільну академію наук у Мюнхені (1945–1951 рр.).

³⁸ Шульгин Олександр Якович (1889–1960) — український громадсько-політичний діяч, історик, дипломат. У 1926–1936, 1939–1940, 1945–1946 рр. був міністром закордонних справ УНР в екзилі. Автор праць: «Політика. Державне будівництво України і міжнародні справи» (1918), «Нариси з новітньої історії Європи» (1925), «Уваги до історії розвитку ранішнього капіталізму» (1928), «Без території. Ідеологія та чин уряду УНР на чужині» (1934) та ін. Віце-президент Міжнародної вільної академії в Парижі (1952–1960).

³⁹ Лукасевич Євмен (1871–1929) — український громадський діяч, дипломат, журналіст, лікар. Автор україномовного «Анатомічного словника». У 1919 р. очолював Надзвичайну дипломатичну місію УНР у Швейцарії. У 1920-х рр. був міністром закордонних справ Державного центру УНР в екзилі. Жив у Варшаві, займався приватною лікарською практикою.

⁴⁰ Троцький Микола (псевдонім М. Данько) (1883–1971) — громадський діяч, журналіст. В 1930-х роках мешкав у Женеві, був співробітником Українського інформаційного бюро, а з 1931 р. — редактор німецького тижневика «Die Volkerbrücke».

⁴¹ Текст надруковано на друкарській машинці. На першій сторінці дописано від руки: «Про інші справи напишу потім, зараз зайнятий справою марок і дип. спогадів. П. Троцькому я в справі марок ще не писав, — напишу після Вашої відповіді». Підпис — ЕД.

⁴² Липинський В'ячеслав Казимирович (1882–1931) — видатний український історик, громадсько-політичний діяч, дипломат, філософ, публіцист. Упродовж 1926–1928 рр. за дорученням Гетьмана Павла Скоропадського працює дійсним членом Українського наукового інституту в Берліні.

Штейнгель Федір Рудольфович (1870–1946) — український громадсько-політичний і культурний діяч, дипломат. За доби Гетьманату — посол Української Держави в Німеччині. В 1939 р. емігрував до Німеччини.

⁴³ Дописано від руки: «З тексту Вашого фота виходить, що Ви були charge d'affaires, — чи можу я так Вас подати?».

⁴⁴ Йдеться про працю: Онацький Євген. По похилій площині. Записки журналіста і дипломата. — Ч. I. — Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1964. — 152 с.; Ч. II. — Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1969. — 213 с.

⁴⁵ Дописано від руки: «Написав п. Заклинський, — чи не можна було б надіслати мої пакунки залізницею до Ніцци, — всі витрати я повертаю або надішлю наперед. Жадної відповіді!!! Чи маєте Ви фото графа Тишкевича, мені бракує!».

⁴⁶ Йдеться про Антоновича Дмитра Володимировича (псевдоніми: Войнаровський, Муха, Шельменко, Подорожній; 1877–1945) — українського історика мистецтва, громадського і політичного діяча, дипломата. Один із засновників, декан філософського факультету і ректор Українського вільного університету у Відні і Празі (1928–1930, 1937–1938 рр.). Фондатор і директор Музею визвольної боротьби України в Празі. Див., зокрема: Шаповал А. Дипломат

Анотація. У статті подано добірку листів з фонду українського громадського і політичного діяча, журналіста, дипломата Михайла Михайловича Єреміїва (Єремієва).

Ключові слова: дипломатія, архів, збірка, інформація, колекція, еміграція, Михайло Єреміїв (Єремієв), Ежен Деслав (Євген Слабченко).

Аннотация. В статье представлена подборка писем из фонда украинского общественного и политического деятеля, журналиста, дипломата Михаила Михайловича Еремеева (Еремиева).

Ключевые слова: дипломатия, архив, сборник, информация, коллекция, эмиграция, Михаил Еремеев (Еремиев), Ежен Деслав (Евгений Слабченко).

Summary. The article presents a selection of letters from the archives of Ukrainian public and political activist, journalist and diplomat Mykhailo Yermiiv (Yeremiev).

Key words: diplomacy, archive, collection, information collection, immigration, Mykhailo Yermiiv (Yeremiev), Eugene Deslav (Yevhen Slabchenko).

10 травня 1957

Дорогий Паме Евгене,

Вчора повернуз до Женеви і відповідаю Вам на Ваші останні два листи.

Маме вразили, що Ви на дуже добрий доросі, з чим Вас сардонічно мітає. Я знає дуже радий коли хтось з наших має успіхи в чужих колах і, як до Ви зумієте розвинути цей успіх, то значиння його для всіх українців буде дуже поважне. Як би Ви хотіли, щоб я повідомив українську пресу, то пришліть не відкладаючи кількох рецензій, бо я спеціально приїхав до Женеви, щоб писати.

Дуже буз би радий зустрітисся з Вами, але не певен, що це буду на Женеви, бо Ігго б.м.ного сина Михайла хіроганізують з Кардуссу на священника і я маю похоти туди. Фактично міг би після повернуті до Женеви, як що Ви дійсно првідете, а як ні, звідтам просто поїду

Отже, напишіть які Ваші проекти, щоб я міг відповідно укласти

В справі кумалі дому я маю дуже добрі зв'язки і за трохи поспішили передавати справу дійшій агенції, бо вони беруть дуже високі %. Заше краде купити в приватний спосіб. Таким чином я купив для Колоненка в місті за 25.000, що дуже дешево за такий великий кавалок землі.

[illegible]

Зя, певне, знаєте, що Ви були об'єктом брутальної атаки з боку "Гомін України" і варто булоб, щоб Ви як найскорше прислали мені ре-
спондент, щоб я міг повідомити пресу, що затре вражіння цього нападу.

Мій звіт про український фольклор пройшов з великим успіхом, бо я достав цікаві образки і дуже добрі диски. Були добрі відгоси в пресі.

Отже, чекаю на Вашу відповідь і на матеріали, засилаю Вам

і залишаюся з привітанням Вашій Дружині

Baru Mus. Open

Nice le 28 avril 1957

Доброй ночи Михаилу,

[illegible][illegible]

А показало Vivin Fantastique на премьере
в Каннах 1 ноября в середине ноября 1929 года
в Женеве.

Вітаю Вас та наш Євгену

Cepedano

Erben Decatur

6^{Big} Avenue Durante
Nice

Mise le 21 octobre 1986

Дополнит Name Musaides,

я вора вернув до Німчи з Ларевом, де працював мого милого мобілай сиринком. Такаж що мого і 12 мінотерад дур в Ливанурі, гата ці заєднати вг того Кош дурно падаючи з Маурианд до верта єврей вде закривати цім шир побов сиринком. Це як сиринке міняло вде мого ржи і, посли вайнотеріє паролуш що парил у Франції посликум амтрабт. Коши мимі шов і, що ки вде сталі такім що таці мого сиринком іх наивішнім парил. Чинка ш зава - що вде в сирин упринка, мого мим.

[illegible]

Де з Непрыгов? Мусіў працім Вауі Арыст
Вау Чей Девід

Schwarz-Filmtechnik GmbH

Ostermundigen - Bern
Breiteweg 36
Telefon 031 65 41 41
Postcheck III 5332
Bank: Gewerbelasse Bern
Grosslet Nr. 219 445

Berne 24 Janvier 1954

Дорогой Павел Михайлович,

ти тиждень тому переїздив через
Дніпро до Берга я поспричинював Вам на Ваше
старі помилки, виправдані мені як
дитина і сказавши що Ви з дорослого світу
також до Дніпра Килишів, місто.

ний фильм: "Vision fantastique", фильм лев
соавторства "Ахис", при этом по в кинематографии.

Желел бы повстречаться с Р. Ринкисом, доктором Вай-
сзонитисом по телефону, а также Вайсманом.
В книгу этого я живу доктор в Илвагаре.

Alzupzo Buc Bimano

Ekay Decaly

Iryna MATYASH,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

**MAIN LIFEWORK
(CORRESPONDENCE OF THE UKRAINIAN DIPLOMATS
YEVHEN DESLAV AND MYKHAILO YEREMIIV)**

Foreign archives hold important sources of the history of Ukrainian diplomacy, including the period of liberation movement of 1917–1921. This is primarily because many representatives of diplomatic missions of the UPR and the Ukrainian state, once left for their duty station, were unable to return to Ukraine. Some of them remained in Europe, others in spite of difficulties, obstacles, persecution, poverty, personal hardships, crossed the ocean for North America or Australia to have there a fresh start. The most important part of the baggage for the most of them was composed of the documents taken from Ukraine and accumulated during the diplomatic service. Over time, they were replenished with the materials describing emigration routine of the former Ukrainian diplomats (sometimes intricate relations between countrymen, lack of money for a living), recording their projects for preserving and development of Ukrainian idea beyond their native country and cherishing dreams of returning to the father's land. Private materials developed into valuable archival collections requiring proper management and storage conditions. Sometimes, partly sold, they became the only source of living.

The Ukrainian social and political activist, journalist and diplomat Mykhailo Yeremiiv collected an archive unique in structure and content. He was a participant and witness of the most significant events in the Ukrainian history and as a researcher was aware of the value of this collection, and as a representative of the Central Council and the first cohort of the Ukrainian diplomats, he sought to keep the memories of time, when «a small number of leaders managed during the memorable 1917 to raise Ukraine and to con-

solidate inert and mistrustful people into a single nation, whose existence Europe had to admit *volens nolens*»¹.

Mykhailo Yermiiv came from a noble family. «Our ancestor in the period of Mazepa served as Sotnik, which was the third position after Hetman»², — he wrote to his granddaughter, referring to «Little Russia Armorial» by V.K. Lukomsky and V.L. Modzalevsky³. Motto, reproduced on the family crest: «Justice, Truth and Honor»⁴, largely determined life position of its representatives. Grandfather of the future diplomat served as a director of the Clerical Office of Kyiv, Volhynia and Podolsk Governor-General. According to the family legend, he had the prospects of becoming the governor, but during the arrest of Taras Shevchenko as a conscious Ukrainian he hid important documents saving the poet from death sentence, but losing his position. There is no documentary evidence of the event, because the rescued «important papers» were burnt in 1875 in the Yermeyev's estate in fire in Yurov village of Kyiv region. In addition to Yurov M. Yermiiv's grandfather owned the villages of Krasnaya Sloboda, Vuzhi and Trostyanka. According to his letter to granddaughter, Mykhailo Yermiiv was born in Yurov on February 7, 1889. Other data indicate that he was born in village Novosilky in Zhytomyr region⁵. Soon he moved with his parents to the village Trostyanka, where the family lived until 1919⁶. The Trostyanka estate is connected with another family legend about Mykhailo Yermiiv's cousin Kateryna Desnytska, «Volyn Roxolana», wife of Thai Field Marshal, son of King Chulalongkorn Rama V of Thailand (1883–1920), and daughter of the judge Ivan Desnytsky and Maria Verdi (Desnyts'ka). Mykhailo Yermiiv mentioned that Desnitsky's children (two common children and four from their previous marriages) after the premature death of their father in 1888 «had uncle Mykhailo Yermiiv, the owner of the large oak forest area in Kyiv Polesye, and stayed in his village Trostyanka all their vacations that lasted almost six months»⁷. His sketch «Kateryna — Queen of Siam» was published in 1972 in the American almanac of the Ukrainian National Union. However, he remarked with sadness: «Russian propagandists widely used the Katya's story, although it is quite trivial, because not only the Romanovs, but also the Habsburgs and Hohenzollerns used to have morganatic women. Ukrainian cineasts never thought of taking advantage of this fantastic story about Kyivan girl worth the

characters from the thousand and one nights. Futile the author tried whenever possible to interest them — there was no response»⁸.

Mykhailo Yermiiv received his education in Kyiv educational institutions: the first men (Aleksander) High School and Polytechnic Institute. While studying at the institute he headed the Ukrainian student community and served first «political» penalty for his ideas — 2 months of detention in Lukyanivska prison because of his cooperation with the student's organizing committee for celebration of the 100th anniversary of Taras Shevchenko's birth. As a representative of the Kyiv student organizations he was elected to the All-Ukrainian National Congress in 1917 as a member of the Ukrainian Central Rada. M. Yermiiv joined the Central USDRP and represented the party in the Small Council serving as UCR Secretary (November 6, 1917 — March 23, 1918). He edited the paper «News from the Ukrainian Central Rada». During the UNR Directorate period he was involved in creation of the Ukrainian diplomatic service: served as secretary of the Emergency UNR diplomatic mission in Rome (1919–1920), edited its publication «La Voce del Ucraina». At the end of the mission in 1921 he moved to Prague, where he taught at the Ukrainian Economic Academy in Podebrady (1924–1927). He founded and headed the Ukrainian Central Sports Union. In 1927 he founded and headed the news agency «Ofinor» in Rome⁹. From 1928 till his death on September 16, 1975 he lived in Geneva and until 1944 continued to cooperate with the «Ofinor»¹⁰.

Mykhailo Yermiiv relations with compatriots were not easy: Archbishop Yevhen Bachynsky¹¹ accused Yermiiv of embezzling books from his library for which «nationalists sentenced him to execution». Yevhen Onatskyi also had grudge against Mykhailo Yermiiv¹². Yermiiv was very emotional over such situations, made mistakes myself, was offended, but uses every opportunity to join the Ukrainian projects, continuously replenishing his collection of documents. The most important part of the archive, according to Yermiiv, was correspondence with the Ukrainian and «Prometheus»¹³ activists (over 500 letters), a collection of diplomatic documents, emigration publications and photos. Sometimes the scientist was looking for opportunities to sell the archive. For example, in April 1965 he turned to Yevhen Deslav about the sale of the archive, because in the mid of 1950s Deslav had already

bought the books from his collection. This fact Deslav described in his letter to Archbishop Yevhen Bachynsky: «...I am very pleased that I bought from him (M. Yermiiv) the best books of his library and saved them from selling to American libraries and museums, where they would be lost for Ukraine»¹⁴. However, almost a decade later Deslav responded differently: «I think that an offer of Americans to purchase the archive for 2000 dollars comes from not very good people. After the fraud by “doctoral scholars”, who sold to the Americans for a huge amount of money some scanty records bought for nothing in Europe and passed it off as “glorious archive by Drahomanov”, the Americans do not want to hear anything about Ukrainian archives. I am informing you in strict confidence that American university libraries are buying the memoirs of the Eastern Europe politicians. They pay at once, which is much better than waiting for printing and then for proceeds from the sale of books. Clearly, you as a secretary of the Central Council, have many chances to interest the Americans with your memories. As soon as you collect everything you wrote, I think, it will be a sizable package. Culture Attaché of the U.S. Embassy may provide you some help in finding premises, but the main thing is to write in English to the libraries (all) of the U.S. universities. Consider this and devise your action plan. Unfortunately, I can not advise you in the case of selling your archives. Only in Paris there are some six archives on sale for very small amounts of money»¹⁵.

Realizing that the historical value of the collection will increase significantly once it is properly organized, Mykhailo Yermiiv made attempts to do it since he knew all correspondents personally and could give them «valuable characteristics». However, the workload did not give him reason to hope for its completion. To manage the archive, he tried to attract volunteers. However, a 17-year old Canadian charged \$150 for the work, but instead stole valuable books, antique prints and all stamps (Mykhailo Yermiiv wrote about it to Vasyl Avramenky several times)¹⁶. Other volunteers did not have enough room for work. Mykhailo Yermiiv decided to sell the archive for 25000 Swiss francs in order to have the means to organize it, while the rest of the money he planned to bequest to the institution that would acquire his archive. Along with the archives, he wanted to convey to this institution all manuscripts of his unpublished literary and historical works.

In the early 1980s, his unique collection found its place in the National Archives of Canada (now the Library and Archives of Canada)¹⁷. Access to the information contained in the documents collection is governed by the persons who deposited the documents for storage. In order to use the information contained in them one should receive a special permission from the family members of Mykhailo Yeremiiv.

Mykhailo Yeremiiv collection contains personal and family documents (including genealogical information), diplomatic documents, private and official correspondence, photos, newspaper clippings and others. The collection widely represents the documents on the Ukrainian diplomacy during the UPR period (the UPR extraordinary diplomatic mission in Paris, Rome, Switzerland), the Simon Petlura Society correspondence about the trial of Samuel Schwartzbard, notes, newspaper clippings), on Andrei Chekhov's family and others. An important part of the collection, whose value was emphasized by the owner, is the correspondence with Ukrainian political figures and diplomats Dmytro Andrievs'kyi, Yevhen Bachyns'kyi, Oleksander Shulgyn, Yevhen Deslav, Dmytro Doroshenko, Svitozar Drahomanov, Nykyfor Grygoriyev, Andrii Makarenko, Borys Martos, Yevhen Onats'kyi, Vyacheslav Prokopovych, Roman Smal'-Stots'ky, Mykola Trots'kyi, Mykola Vasyliok, Andrii Zhuk and others. Copies of the Yeremiiv's letters to different people and other miscellaneous correspondence are also preserved.

Correspondence of Mykhailo Yeremiiv with Yevhen Deslav (Yevhen A. Slabchenko, December 8, 1899 — September 10, 1966), film director and cameraman, who had experience in diplomatic work in 1919–1921 is of particular interest for the history of the Ukrainian diplomacy and formation of its source base. According to the well-known Ukrainian historian and archaeograph expert Yurii Mytsyk, «yet none of the correspondence between Deslav and Yeremiiv from the archives has been introduced into scientific circulation»¹⁸.

Yevhen Slabchenko worked as a diplomatic courier in the UPR MFA, participated in the Ukrainian delegation at the Paris Peace Conference. Yevhen Deslav collected Ukrainian books and documents, widely promoted his activities in this sphere and attracted knowledgeable compatriots to this work. He bought library and ar-

chival collections of Ukrainian leaders or sought donators. Active search work of Yevhen Deslav in the European countries (France, Italy, Switzerland and others) and North America resulted in concrete implemented and potential projects. Sometimes countrymen characterized his plans as too exaggerated (E. Bachyns'kyi even called them swaggering¹⁹). However, in early 1960 he managed to place his collection «Ucrainica» in Nice at the address Avenue Mont-Rabeau²⁰. It was divided into the following sections: general literature, Ukrainian diplomatic library, archive of Ukrainian writers, artists, scientists and foreigners, who contributed to the Ukrainian studies. Private archives of the Ukrainian leaders are also deposited in the collection. Yevhen Deslav called for the Ukrainians, «who want to keep their books in order and to prevent their parish in a foreign country» to send their documents and books for his collection. He was looking for like-minded people. Mykhailo Yermiiv was one of the activists approached by a tireless collector.

Below is a selection of letters from Mykhailo Yermiiv's collection at the Library and Archives of Canada (1999-00401-9, ND 1924-74 Box). Letters from Yevhen Deslav are mostly written by hand, sometimes printed with handwritten postscripts (sometimes in forms or cards). Mykhailo Yermiiv's letters are printed on a typewriter with the handwritten signature of the author or brief handwritten remarks. Signatures in the letters of Yevhen Deslav and addresses by Mykhailo Yermiiv contain a combination of real first name and alias — Yevhen Deslav. Omitted pieces in some letters are indicated by [...]. Spelling, punctuation and stylistic specifics of the text are preserved. Letters are published for the first time.

The author expresses her sincere gratitude to the known Canadian archivist Mr. Myron Momryk for his help in processing the Mykhailo Yermiiv's archive.

№ 1

Yevhen Deslav — Mykhailo Yermiiv

Nice, February 17, 1964

Dear Mykhailo,

In early January I decided to travel with my wife to Nice area to the mountains in order to work without interruption. Yesterday we get back home, so I quietly finished the work «Diplomatic History of Ukraine» that I have been busy with for several years. Now I am

planning to initiate its publication. Please, let me know if there is a printing facility in Geneva capable to print the Ukrainian language text and what are their terms and conditions. Do you have any information about Ukrainian publishing activities in Zürich? A book of poems, as you probably know, was already published in Zürich.

It is a great pity to see that you squander your gifts on trifles and publish small things earning nothing. Mykhailo, let's found a large publishing house! You also have sizable and valuable works ready for publication. Your wife always wanted to have them published.

As for the legalization of my library and archives in France — it's impossible. I see no benefit to me. Legalization is worth about 200 million old francs, and I will not be able to take out the «legalized» library without special permission from the National Library. As for subsidies, it is nonsense! [...]

Your sincerely and regards from my wife.

Yevhen Deslav

Yevhen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 2

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

Nice, March 16, 1964

Dear Mykhailo,

Thank you for your nice letter to me. I am glad that you find my work «Diplomatic History of Ukraine» very valuable. It encourages me and gives me inspirations to improve the quality of this great (and not easy) work more and more.

I mean the whole diplomatic history of Ukraine. I finished the diplomatic history of the International Congress of Lutsk in January 1429 until 1914 (the beginning of World War I). 35 finished sections and another 15 sections I will provide additionally. My work is divided into two parts: the diplomatic notes, essays, conventions (the first part) and Ukrainian studies of the diplomatic history (the second part). I have already distributed materials of the second part. Certainly, I pay much attention to our modern diplomacy (to which we both belonged).

I would like to propose you to assume a position of the Diplomatic Publisher's Director and I think the best it would be to have its office in Geneva. I think that high advance payment

and publication of the parts separately would be the best way to implement publication and to gain broad publicity. Publisher's, as I was advised in New York, should be called «Ukrainian Diplomatic Institute». Then our work would be on a par with the Academy and the Scientific Society. These are my ideas and I share them with you for consideration.

As for the publishing work in Zürich I share with you what I was told. Ms Skoropads'ka²⁰, who (together with the family) has been living in Zürich for some time, manages this activities. She subsidizes painter Kurakh²¹ and exhibitions of other Ukrainian painters in Switzerland. Usually, all these Galych people are keeping mum, so that, God forbid, some easterners will not use it!

Another man who could be useful to us is a great American actor of Ukrainian origin Jack Palance (Palahniuk)²². He bought a large villa in Lausanne and I think he is there now. I do not know him personally, but I will get his address through American Express in Lausanne or Geneva.

I am finishing my letter. Tomorrow we will have strikes.

Sincerely, Yevhen Deslav

Yevhen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau, NICE, France

№ 3

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

Nice, June 22, 1964

Dear Mykhailo,

My wife and I sincerely thank you for the post card about your marriage and wish you all the best. Good luck to you!

Two weeks ago I received a telegram from New York from my great friend Mykola Ponedilok²³, who on behalf of the Ukrainians from New York is asking me to do everything possible to preserve my library and promises me help in this matter from the Ukrainian emigration in America. I do not understand, why I received this telegram. Today I've got «Novyi Shlyakh»²⁴, which reports about great disaster in the Library of the Academy of Sciences in Kyiv — all was burned. As a result, my library acquires the greatest value.

I propose you to immediately initiate with me actions on creating a large central Ukrainian library in Geneva in order to protect everything valuable that we have abroad. We can count on assistance from America. You have the competence in this matter and

I ask you to give me your opinion about it — but we must begin immediately otherwise.

All this Halych people will create something useless.

I'm working on the «Diplomatic History of Ukraine» all my time. Here lives a descendant of Hetman Bryuhovetskyi²⁵, who gave me his diplomatic materials that are very interesting for the «Diplomatic History of Ukraine». I am finishing to process them. I do not know whether you know that in 1905 three volumes by Kostomarov²⁶ were published (without Moscow censorship) quite different from their previous edition. The main thing is Mazepa and his circle... I did a great job because I needed to supplement my materials for the DHU.

I very much appreciate the book that you gave me.

I sent my article and 21 photos to Cosmopress, but 10 days passed and there is no response. I do not understand why they linger.

I am waiting for your plan as to the library in Geneva.

Kind regards to you and your wife

Yevhen Deslav.

20 bis avenue Durante Nice France

№ 4

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

Nice, September 22, 1964

Dear Mykhailo,

I am glad that with this letter I can send the contents of my work «DIPLOMATIC HISTORY OF UKRAINE». It has 86 chapters. These are documents, treatises and diplomatic acts mostly unknown for the Ukrainian society. This is a result of 10-year search, studies and processing. This is my lifework and I am happy that I may call it so.

In the preface to the DHU I called it «a good story». I dedicate it to the Ukrainian youth, who will realize after studying it that Ukraine always considers itself independent. DHU has 86 sections and we need a Committee and 86 sponsors from Canada and IDA to publish it. I made a great effort in order to write it, let now the Ukrainian society makes efforts to publish it.

I should be grateful if you write about DHU in your periodicals. I address with this request to all my friend, Ukrainian Journalists.

Would you head the European Committee of DHU Publication? Recently I received Pavlo Lubenets', who was with us in Kyiv in the student hostel. Then he worked in the Central Council as a telephonist and knows you well. I told him that you are a big fan of the Diplomatic History of Ukraine. Lubenets was glad to hear that and he asked me to send you his regards and wishes to work with us if it is possible.

Now, about our business:

The Library idea. I wrote to you that Slavic library does not interest me. Concerning the Ukrainian Library in Geneva, for this library we need to find money in the first place. So when we find the money, we will talk about it. Again a UNESCO representative came to me and proposed 150 000 Sw for my Ucrainica collection. I will also put in order my Ukrainian archive interested for IDA.

Polish books. How is it going? I would willingly trade them.

Radziwiłł's book on the Ternopil area occupation. Once you promised to lend me the book, but never sent it to me. If it is possible, please, send it to me for a couple of weeks.

I received my pension from the French administration, so I do not need to resettle to Switzerland. But now I am interested to have my place in France near Geneva, in Annemas or Thonon. I predict major events in Ukraine and would like to be closer to Geneva. What do you think about my place near Geneva?

Regards from my wife and me to both of you.

Sincerely, Yevhen Deslav.

№ 5

Mykhailo Yermiiv — Yevhen Deslav

Geneva, September 29, 1964

Dear Yevhen,

Upon returning to Geneva I received your letter. I was absent for 3 weeks and now I hasten to reply.

You are really right being proud of your work, because it looks very impressive and I sincerely congratulate you with its completion. However, after reading the contents I consider, as I have written you before, that the title «Diplomatic History of Ukraine» is not entirely appropriate. There are omissions, such as you do not mention the Declaration of the Ukrainians in the revolutionary Austrian Parliament in Kroměříž, Carnot's speech

in Korlyezhyslyativ (1868), Hayard Bansel's speech in the French Parliament (1918), fight of Sadiq Pasha at Sevastopol, the action of the Turkish prince (his name escaped my memory) in Zaporizhia, as well as Pereyaslav and Brest treaties, which should be presented in their true light. These facts just occurred to me, but there are many others. So, if you entitle your book «Comments or Material to the Diplomatic History of Ukraine», you would have a free hand to made additions to the book and to avoid unnecessary criticism of our scientific fools. Please, mind that I do not advise you, but just draw your attention.

Similarly, those prints, which you mention (I may provide you with the one «Karol XII is meeting Mazepa»), or Kochubey Palace in Nice do not belong to diplomacy. As to Pictet de Roshemon²⁷, I have authentic handwritten documents on his action in the Kherson region and could make a copy of the Gasman's story on Poltava battle, although these documents do not belong to the diplomatic history either.

I know Lubenets very well and always see him, when I visit Paris. He is very nice and devoted person, but I did not know, he was in the student hostel.

I consider what you are writing about the library and will act accordingly. It would be great pity to sell to UNESCO, because the collection may be conveyed to the Russian Archives.

Now I began compiling my library and as soon as I find Radziwill, I will send it to you. Unfortunately, I have a lot of work to do. By October 25 I will have to make a substantial study on the Central Council, a sketch on the history of Ukraine for Dutch journal, study of the Ukrainian folk songs abroad and two illustrated articles for Kosmopres. In addition, I broke my finger during vacations and I can not write quickly.

As to your resettlement near²⁸ Geneva, I have close friends in Anemas and San Julien. If you decide, I could help you. In these cities you may have a card frontalier and get to Geneva on the tram.

As for your duplicates, I can interest the local libraries, but a little later.

My kind regards to you and your wife and, please, keep in touch.

Your Mykhailo Yeremiiv.

№ 6

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

Nice, October 7, 1964

Dear Mykhailo,

Thank you for your letter of September 29. I can tell you a good news for DHU: two Publication Committees are created — one in Chicago and the other in Australia. DHU contents is published in the Canadian press and every day I receive letters from people I do not know with congratulations on DHU. Chicago Committee wrote: we are so fascinated by having, thanks God, such author as you so that now we can publish this work.

Now the question is where to publish the book. I would like to have it published in Switzerland. I ask you to find out about the printing facility that, as you said, have Ukrainian fonts and about the price. In Paris I received calculations that the publication would cost 1000 American dollars for 2 000 copies. Please, mind that the Australian Committee believes that the DHU should be published in French, so we will, certainly, do in Switzerland. I have already started large promotion campaign in the Ukrainian press in America. Will you submit information about DHU to the Canadian Farmer²⁹.

You write that you have to protect against attacks of old fools and I believe that it is not worth your time and energy. These old «figures» have done so many accusations that no one pays any attention to their criticisms and does not take them seriously. They only do it to attract attention and to stay afloat. Don't waste time on this. No matter what others say, your friends will not change opinion about you. This summer I received Fedenko's son³⁰, who traveled to Greece with his wife. When I remembered Geneva, he asked me whether I see you. Not only see, I said, but also stay with Yeremiiv. Do you know that story with him and Mazepa³¹? I know and do not give the slightest attention to all this. But did you know about his contacts with the Poles? I know and believe that it is not worth attention — Petlyura was also in contact with Poles. I judge people based on how they treat me. Mr. Yeremiiv was always polite with me and I do not need anybody's advice on how to treat him! By this I shut his mouth. My great friend from Australia Mr. Bilynsky wrote to me to keep in touch with Yeremiiv because he

is a great patriot! I would be happy if these kind and quiet little words reassure you!

Now back to our business. If you have the Carnot's speech (text)³², please, sent it to me. Also I am interested in the documents about Pictet de Roshemon action in the Kherson region. Everywhere in the preface and throughout the text I make reference to the materials you provided me for the DHU. Don't forget about the book on Radziwiłł's occupation of Tarnopil region. What about Polish booklet? Have you sold them already?

Regards from my wife and me to both of you.

Sincerely, Yevhen Deslav.

Yevhen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 7

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

Nice, January 25, 1965

Dear Mykhailo,

Difficulties with accommodations that you have once again showed me how extremely difficult for Ukrainians to work abroad and in exile.

I would like to encourage you with my letter and inspire you with the energy you need to fight with all the obstacles. You, probably, know the Ukrainian proverb: We encounter obstacles to overcome them!

I think that we should postpone the library thing. The only matter supported by IDA and emigration in Canada is publication of Ukrainian books and books on Ukraine. I am familiar with a Ukrainian publisher, deputy director of two banks in Florida. Though he set requirements to me, which I am ready to meet: one of the requirements is to place in the first volume a section on the diplomatic work of Simon V. Petlyura, so I will have to extend a little the scope of the first volume.

I already wrote to you that in the second volume of the Diplomatic History of Ukraine there will be the section «Simon Petlyura as described by foreign observers, diplomats and journalists». I have collected numerous evidences from France and Italy. I need Swiss materials. Maybe you have them?

My friends Spaniards from Madrid informed me that the archives of the Ministry of Foreign Affairs of Spain have correspon-

dence of Tyszkiewicz³³ with King Alfonso XIII on the Ukrainian affairs. Do you know anything about this? Perhaps you have Tyszkiewicz's memories? Will you send them to me for a few days.

№ 8

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

Memories of former Ukrainian diplomats in «Diplomatic History of Ukraine»³⁴

Ukrainians in the free world know little about the Ukrainian diplomatic history both old and modern. Even knowledgeable Ukrainian historians write very little about the Ukrainian diplomatic missions and often very inappropriately like as if Ukrainian diplomats did not know foreign languages, did not have the required Ukrainian literature for diplomatic action and generally were not useful for Ukraine abroad.

This unfair criticism appeared because the scientists knew nothing about the huge and extremely useful work that was done by the Ukrainian diplomacy in 1917–1923 for the independence of Ukraine.

Preparing the second volume of DHU for publication Yevhen Deslav uses direct evidence of the leading Ukrainian diplomats, their published memories and those that have never been published.

Dmytro Levyts'kyi³⁵, chief of the Ukrainian diplomatic mission in Copenhagen wrote in Lviv in 1928 about the contemporary diplomatic missions of Ukraine the following: «Whatever they say, Ukrainian affairs and knowledge as well as weight of Ukraine expanded in Europe in 1919 as never before in centuries. Naturally, this happened because of favorable circumstances developed during this period. Liberation struggle against Bolsheviks was the main reason for interest in Ukraine. Diplomatic missions in this respect contributed a lot in propagating the Ukrainian ideas and in sparking the interest to Ukraine even among very influential foreigners that became involved in the Ukrainian affairs and that still remain our good friends ready to provide their invaluable help in the future...»

Nice, September 14, 1965

Dear Mykhailo,

I am sending you this message to encourage to write memories of diplomatic missions in Italy at the Quirinale for the DHU.

I will be in Geneva on September 27 about 12 o'clock a.m. and will call you.

Everything is OK with publication of the «Diplomatic History of Ukraine». Now I need to make a picture for cliché in Geneva, because they are doing this not good in Canada and charge a lot. I will bring with you a few samples and diplomatic credentials to try to do it with you.

I will talk to you about creation of the diplomatic documentation office in Geneva, mainly for new African states and for publication of the Ukrainian Diplomatic Newsletter (first on the multiplier).

I wish you to have a good time on vacations.

Yours sincerely

Yevhen Deslav³⁶.

Yevhen Deslav 20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 9

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

Dear Mikhailo,

Thank you for the Tyszkiewicz's picture. I am very pleased that you will write for DHU about missions in Rome and your visit to other missions in Europe on commission of Petlyura. I ask you to organize this material in two sections. In the first section, please, summarize the activities of these missions, express your opinion on certain diplomats, describe their accomplishments and their faults regardless of their reaction. We are doing this for history and it should be the truth. All your pictures are interesting. If possible, please, indicate the dates, when you made them.

I received proposal from Winnipeg to make two series of diplomatic Ukrainian stamps: one with documents and the other with prominent diplomats six people for six stamps. I will chose the persons and you are the first I am writing about it to have your advice. What do you think about the following series: D. Doroshenko³⁷, O. Shulhyn³⁸, M. Tyszkiewicz, E. Lukasevych³⁹, M. Yeremiev, M. Trots'kyi⁴⁰?

M. Trotsky sent me his diplomatic passport with a very good picture — so I can reproduce the whole page from his diplomatic passport with his photo. I do not have your photo and you have to

take care of this. It should be a good photo to have a good reproduction on the stamp. Please, send it to me by returned postage.

Along with this letter I am sending you the periodicals from Kyiv and Beijing.

Sincerely, Yevhen Deslav⁴¹.

№ 10

Mykhailo Yeremiiv — Yevhen Deslav

Geneva, March 25, 1966

Dear Yevhen,

I am sending you the response by returned postage as you asked.

Please, find attached another Tyszkiewicz's photo without defects, and I think it can be made even better, because zoom is too large. I will do it and send it to you.

Mind that he was godfather to my son, Mikhailo, who is now a priest. I kept active correspondence with him because after Petlyura's death Tyszkiewicz was forgotten and I was the only one to encourage him with my letters. I have all of them in my archive. Also I have his photo at my place with my family and Tokarzhevsky.

Idea with the stamps is not clear to me. Isn't it better to issue cards or album. Please, give your arguments.

I am sending you a list of Mission Heads that I remember. I think that it is not appropriate to have Trotsky in the first series as he was only a secretary as well as Doroshenko, who was not an ambassador. Instead, I would propose Lipyns'kyi and Steingel⁴², who were very decent people. Thereby you will show your impartiality that Hetman team would like. However, it is for you to decide. I must have their photos. Please, write me about the film, as I asked you in my previous letter.

As to the history of my mission, would you like to have a scientific-historical or literary-historical overview?

List of Missions and Embassies heads

1. Germany: Steigel, Porsh, Smal-Stotsky
2. Turkey: Sukovkin, Lototsky, Tokarezhevsky
3. Bulgaria: Shulgin
4. Romania: Gasenko, Matsievych
5. Austria: Lipynsky, Sydorenko
6. Hungary: Galagan

7. Poland: Livytsky
8. Kvirinal Antonovych, Yeremiiv
9. Vatican: Tyszkiewicz
10. France: Sydorenko, Tyszkiewicz
11. Czechoslovakia: Slavinsky
12. England: Margolin
13. Belgium: Yakovlev
14. Switzerland: Lukasevych, Vasylo

№ 11

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv

UKRAINIAN ACTIONS IN THE INTERNATIONAL DIPLOMATIC SPHERE FROM 1921 TILL THE SECOND WORLD WAR WAS DESCRIBED IN DETAIL IN THE GENEVA BULLETIN «OFINOR» HEADED BY THE OUTSTANDING UKRAINIAN DIPLOMAT AND POLITICAL FIGURE MYKHAILO YEREMIIV. «OFINOR» WAS ISSUED PERIODICALLY IN FOUR LANGUAGES — UKRAINIAN, FRENCH, ITALIAN AND SPANISH AND NON-PERIODICALLY IN TWO LANGUAGES: CZECH AND GERMAN. «OFINOR» WORKED WITH MORE THAN 500 EUROPEAN AND AMERICAN NEWSPAPERS, WAS REPRINTED IN MORE THAN 20 LANGUAGES. «OFINOR» WAS ISSUED IN FRENCH IN THREE ISSUES — DAILY IN PARIS, THREE TIMES A WEEK IN BELGIUM (BRUXEL) AND SWITZERLAND. «OFINOR» WAS VERY IMPORTANT FOR INFORMING THE WORLD COMMUNITY WITH UKRAINIAN DIPLOMATIC-POLITICAL AFFAIRS.

DIPLOMATIC HISTORY OF UKRAINE

Nice, November 27, 1965

DEAR MIKHAILO,

I have not yet sent the documents on Ofinor — I am expecting their reproduction that I have ordered for exhibition in Winnipeg for Kir Ivan Buchko and he could make corrections in the text as I am sending it to you. Thank you for your remarks. Please, send me other materials for the exhibition and all your exhibits will have your name inscribed. I hope that the exhibition will be successful and will have wide recognition.

Kind regards to you and your wife

Yevhen Deslav
20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France

№ 12

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv
20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France
Nice, January 17, 1966

I have a letter from Canada informing that the first volume of the «Diplomatic History of Ukraine» should be issued in the end of January at the same time as the exhibition devoted to the Diplomatic History.

I am finalizing the second volume. This week I will work on the section «Diplomatic relations between Ukraine and Italy». First of all, I need your good photos. I have one, but return it to you because I would like to have your photo without a hat. Probably you have one.

Also for this section I have notes sent by the Mission to the Italian government. When I rewrite these notes, I will send them to you so that you could add some comments to these notes. Is it possible?

Yevhen Onatsky's⁴³ memoirs are worth little. Onats'kyi describes his very dull conversations with very dull officials like himself. His naivety has no limits. He describes you like a detached person in the Mission. He does not write something improper, I guess his editor deleted it to avoid complications⁴⁴.

These days I was in Cannes with my great friend Sereda. He was working on exhibition of his paintings in Cannes. He is a good painter. I got the idea that the hall of your wife's estate is a good place to arrange exhibitions of different genres. Talk to your wife about it. Such exhibitions may be interesting for me and for you.

So I expect your letter for the Italian section of the DHU. As soon as I get the first sample of the DHU, I will send it to you immediately so that you could write in your periodical in Canada an article about my work.

Kind regards to both of you from me and my wife⁴⁵.

№ 13

Yevhen Deslav — Mykhailo Yeremiiv
Nice, January 31, 1966

Dear Mikhailo,

I got your card and immediately put your name as the Chief of the Ukrainian diplomatic mission in Rome in the section «Chiefs and Ministers Plenipotentiary of Diplomatic Mission of Ukraine in Rome».

I would like to have your good photos from the times of the Mission in Rome. Maybe you have some diplomatic photo (without the «Fly»⁴⁶), may be with Tyszkiewicz, whose photo I can not find. If you have some material, notes and articles signed by you and something about Tyszkiewicz, whom I treat with the greatest respect, send them to me.

What you and your wife think about creation of the exhibition galleries in your villa? Is it difficult to get the permission for opening? — painters from Vence and Cagnes, and I will take care of painters from Paris.

I already selected Russian materials for selling. I wrote to you that I have about 80 articles on the Russian «invasion» of China, Manchuria, Tibet, Turkestan, Pamirs, Yakutia. This is a unique collection and it should be salable. Now it is a good time for such sale. Waiting for your good photos.

The first volume of the «Diplomatic History of Ukraine» should be published in Winnipeg in early February. Is it possible to make representation at your place for selling DHU in Europe? What is the address?

20 bis Avenue Mont-Rabeau NICE France.